

KHÁI QUÁT TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU Ở VIỆT NAM VỀ GIAO LƯU VĂN HÓA VIỆT NAM - TRIỀU TIÊN TRONG LỊCH SỬ^(*)

NGUYỄN THỊ THU THỦY*

Việt Nam và Triều Tiên đã có những giao lưu từ rất sớm, đặc biệt là những trao đổi về văn hóa giữa các sứ thần Việt Nam và Triều Tiên trên đất Trung Hoa. Bên cạnh đó, việc cùng chịu ảnh hưởng của văn minh Trung Hoa và ràng buộc về quan hệ triều cống với các triều đại quân chủ ở Trung Hoa khiến cho Việt Nam và Triều Tiên có nhiều mối tương thông về lịch sử và văn hóa. Bài viết này giới thiệu những thành quả nghiên cứu về giao lưu văn hóa giữa Việt Nam và Triều Tiên trong lịch sử.

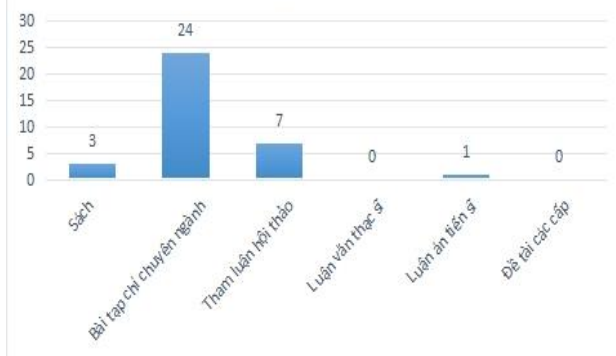
Từ khóa: giao lưu văn hóa, sứ thần, Việt Nam, Triều Tiên

Nhận bài ngày: 17/8/2021; đưa vào biên tập: 15/9/2021; phản biện: 14/11/2021; duyệt đăng: 10/01/2022

1. SỐ LƯỢNG CÔNG TRÌNH NGHIÊN CỨU

Nghiên cứu về mối quan hệ giữa Việt Nam và Hàn Quốc dù được quan tâm, nhất là kể từ khi Việt Nam và Hàn Quốc chính thức đặt quan hệ ngoại giao vào năm 1992, nhưng nghiên cứu về quan hệ giao lưu văn hóa giữa Việt Nam và Triều Tiên ở Việt Nam cho đến nay

Biểu đồ 1. Số lượng công trình nghiên cứu về giao lưu văn hóa giữa Việt Nam và Triều Tiên

Nguồn: Tác giả thống kê có tham khảo từ Nguyễn Thị Thắm (2015), Cao Thị Hải Bắc (2020).

* Trường Đại học Sư phạm Hà Nội.

vẫn còn tương đối khiêm tốn về số lượng.

Theo thống kê của chúng tôi, có 35⁽¹⁾ công trình nghiên cứu liên quan đến mối quan hệ văn hóa giữa Việt Nam và Triều Tiên.

Theo Biểu đồ 1, 24/35 công trình là các bài viết đăng trên các tạp chí, 7 tham luận phát biểu tại các hội thảo, 3 cuốn sách và 1 luận án tiến sĩ.

Các bài viết đăng trên tạp chí tập trung chủ yếu ở hai tạp chí là Hán Nôm (8 bài) và Nghiên cứu Đông Bắc Á (6 bài). Ngoài ra, các bài viết khác được công bố trên một số tạp chí khác như: Văn học, Nghiên cứu Đông Nam Á, Khoa học xã hội Việt Nam, Triết học, Văn học, Nghiên cứu và Phát triển, Thông tin Khoa học Xã hội, Khoa học xã hội và nhân văn (Đại học Quốc gia TP HCM) và Tia Sáng.

Trong số các công trình, chỉ có 3 bài viết là của tác giả nước ngoài: 2 bài viết của tác giả người Hàn Quốc Cho Jae Hyun về *Quan hệ Hàn - Việt thời trung cận đại* (1995) và *Quan hệ Hàn Quốc - Việt Nam quá khứ, hiện tại và tương lai* (1997); 1 bài viết của tác giả người Nhật Bản Shimizu Taro (2001) *Cuộc gặp gỡ sứ thần của Việt Nam và Triều Tiên ở Trung Quốc trọng tâm là chuyện xảy ra trong thế kỷ XVIII*. Các công trình khác đều là của các tác giả Việt Nam.

2. NỘI DUNG CHỦ YẾU CỦA CÁC CÔNG TRÌNH

Các công trình nghiên cứu về giao lưu văn hóa giữa Việt Nam và Triều Tiên

trong lịch sử tập trung nhiều nhất vào thời trung đại mà trọng tâm là các cuộc tiếp xúc, gặp gỡ và các tác phẩm thơ văn xướng họa của sứ thần Việt Nam và Triều Tiên.

Trước hết là những công trình giới thiệu các cuộc gặp gỡ giữa sứ thần Việt Nam và Triều Tiên.

Công trình đầu tiên đề cập đến các cuộc gặp gỡ giữa sứ thần Việt Nam và Triều Tiên là cuốn sách *Một số tư liệu về việc giao lưu văn hóa giữa Việt Nam và Triều Tiên* của Trần Văn Giáp (1969). Cuốn sách được xem như mở đầu cho những nghiên cứu về tiếp xúc, gặp gỡ và xướng họa thơ văn giữa sứ thần Việt Nam và Triều Tiên. Trong khi giới thiệu 9 cuộc gặp gỡ⁽²⁾ giữa sứ thần Việt Nam và Triều Tiên, tác giả Trần Văn Giáp đã phiên âm và dịch thơ xướng họa, văn xuôi sang tiếng Việt. Tuy nhiên, hạn chế là cuốn sách này không có bản chữ Hán. Điều này gây khó khăn cho các độc giả trong quá trình đi tìm nguồn gốc văn bản cũng như đối chiếu bản dịch.

Sau khi Việt Nam và Hàn Quốc chính thức đặt quan hệ ngoại giao (năm 1992), những nghiên cứu về mối quan hệ Việt Nam và Hàn Quốc nói chung và giao lưu văn hóa giữa Việt Nam và Hàn Quốc được quan tâm nghiên cứu.

Tác giả Bùi Duy Tân (1995) trong bài viết *Tứ hải giai huynh đệ: Những cuộc tao ngộ sứ giả - nhà thơ Việt - Triều Tiên trên đất nước Trung Hoa thời trung đại* đã đề cập tới nhiều cuộc gặp gỡ giữa các sứ giả - nhà thơ của Việt

Nam và Triều Tiên để chứng minh cho mối quan hệ hòa hiếu đặc biệt giữa hai dân tộc. Trong đó, tác giả đặc biệt nhấn mạnh hai cuộc gặp gỡ: giữa Phùng Khắc Khoan và Lý Túy Quang mở đầu trong lịch sử bang giao hai nước, và cuộc gặp gỡ giữa Lê Quý Đôn, Trần Huy Mật, Trịnh Xuân Thu với sứ bộ Hồng Khải Hy, Triệu Vinh Tiến, Lý Huy Trung, được xem là cuộc giao tiếp có ý nghĩa học thuật - hữu hảo cao đẹp trong lịch sử bang giao Việt - Triều. Hai cuộc gặp gỡ này cũng là đề tài được quan tâm nghiên cứu sau đó.

Trong bài viết *Lý Túy Quang - Phùng Khắc Khoan: quan hệ sứ giả - nhà thơ – mở đầu tình hữu nghị Hàn - Việt* (1999), tác giả Bùi Duy Tân đã giới thiệu và sử dụng tư liệu của 18 bài thơ xướng họa và 4 bài văn giữa Lý Túy Quang và Phùng Khắc Khoan để khẳng định: “Cuộc gặp gỡ giữa hai sứ giả - nhà thơ thực sự là cột mốc quan trọng, đánh dấu sự khai sáng quan hệ giao lưu Hàn - Việt”.

Nhóm tác giả Nguyễn Tuấn Thịnh, Nguyễn Kim Sơn (1999) trong bài viết *Về cuộc gặp gỡ giữa Lê Quý Đôn - sứ thần Việt Nam với các sứ thần Triều Tiên năm 1761* đã giới thiệu cuộc gặp gỡ và khái quát về tư liệu thư tịch (chủ yếu là văn xuôi) liên quan đến cuộc gặp gỡ của Lê Quý Đôn và các sứ thần Triều Tiên. Các tác giả khẳng định, hai bên sứ thần đối đãi với nhau bằng lòng chân thành, thẳng thắn, biết nhau bằng văn chương. “Thực bốn bề đều là anh em”.

Bài viết *Cuộc gặp gỡ sứ thần của Việt Nam và Triều Tiên ở Trung Quốc trọng tâm là chuyện xảy ra trong thế kỷ XVIII* của Taro Shimizu (2001) góp thêm tư liệu bổ sung vào những công trình đã được công bố về cuộc gặp gỡ giữa Lê Quý Đôn và các sứ thần Triều Tiên. Bên cạnh việc tiếp tục chỉ ra mối quan hệ giao lưu văn hóa hữu hảo của hai nước Việt Nam và Triều Tiên qua cuộc gặp gỡ của sứ thần hai nước, bài viết còn gợi mở việc xem xét vấn đề giao lưu của các văn nhân Trung Quốc, Nhật Bản với sứ thần Triều Tiên và giao lưu giữa sứ thần Việt Nam với các văn nhân Trung Quốc, rộng hơn là giao lưu văn hóa - ngoại giao khu vực Đông Á trong đó có cả Lưu Cầu (Okinawa). Đây là những gợi mở quan trọng cho những nghiên cứu sâu hơn về giao lưu văn hóa giữa Việt Nam và các nước Đông Bắc Á trong lịch sử.

Bài viết *Một số cuộc tiếp xúc giữa sứ thần Việt Nam và sứ thần Hàn Quốc* Nguyễn Minh Tường (2007) đã giới thiệu 11 lần tiếp xúc giữa sứ thần Việt Nam và sứ thần Triều Tiên trên đất Trung Hoa vào các năm 1597, 1718, 1747, 1760, 1766, 1773, 1777, 1790, 1795, 1864, 1912-1913. Trong đó, trình bày ba lần tiếp xúc đặc biệt sâu đậm vào các năm 1597 (Phùng Khắc Khoan - Lý Chi Phong), 1760 (Lê Quý Đôn - Hồng Khải Hy), 1790 (Phan Huy Ích - Từ Hạo Tu, Lý Bách Hanh). Bài viết cũng chỉ ra là trừ cuộc gặp giữa sứ thần Việt Nam Nguyễn Dao và sứ thần Triều Tiên Lý Trí Trung vào năm

1773 không có thơ xướng họa, còn lại 10 lần khác sứ thần hai nước đều có thơ xướng họa.

Trong bài viết *Cuộc tiếp xúc giữa sứ thần Lê Quý Đôn và sứ thần Hàn Quốc Hồng Khải Hy, Triệu Tiến Vinh, Lý Huy Trung tại Bắc Kinh năm 1760*, tác giả Nguyễn Minh Tường (2009) đã dành một dung lượng đáng kể để trình bày về những hiểu biết của Lê Quý Đôn về lịch sử và văn hóa Triều Tiên thông qua các trao đổi học thuật và xướng họa với đoàn sứ bộ Triều Tiên. Tác giả cho rằng, chuyến đi sứ của Lê Quý Đôn năm 1760 ngoài việc hoàn thành xuất sắc vai trò của một phó sứ thì việc “được kết bạn thân thiết với các bậc quân tử Triều Tiên và quan trọng hơn, trong khối kiến thức vốn đồ sộ của mình còn được tăng cường thêm khá nhiều tri thức về lịch sử, văn hóa của xứ sở nổi tiếng sơn thanh, thủy tú mà ông hằng ngưỡng mộ” là hai niềm vui lớn khác của Lê Quý Đôn.

Bên cạnh các bài viết tập trung vào hai cuộc tiếp xúc quan trọng vào năm 1597 và 1760, một số bài viết khác cũng cung cấp những tư liệu về các cuộc gặp gỡ khác.

Ngoài các bài viết về các cuộc tiếp xúc, gặp gỡ giữa các sứ thần Việt Nam và Triều Tiên trên đất Trung Hoa, số lượng các công trình nghiên cứu về thơ văn xướng họa giữa các sứ thần cũng chiếm số lượng khá nhiều.

Tác giả Nguyễn Minh Tuấn (1999) giới thiệu 4 bài thơ xướng họa giữa Lê Quý Đôn và sứ thần Triều Tiên được lưu trong các sách ghi chép về

cuộc hội ngộ này. Tác giả khẳng định, qua nội dung 4 bài thơ cho thấy tình hữu nghị giữa hai đoàn sứ bộ - đại diện cho hai nước Việt Nam và Triều Tiên. Tình hữu nghị ấy thể hiện ở chỗ thương yêu nhau, nhớ tới nhau, thường xuyên thư từ qua lại cho nhau.

Luận án *Nghiên cứu đánh giá thơ văn xướng họa của sứ thần hai nước Việt Nam và Hàn Quốc* của Lý Xuân Chung (2009) đã thống kê được 15 lần gặp gỡ giữa sứ thần Việt Nam và Hàn Quốc trên đất Trung Hoa⁽³⁾, trong đó 10 lần có thơ xướng họa. Tác giả xác nhận có 33 sứ thần (12 người Việt Nam, 21 người Hàn Quốc) có thơ văn xướng họa với 92 bài thơ, 11 bài văn. Thông qua những trình bày trong luận án, tác giả khẳng định, thơ, văn xướng họa là những chứng cứ lịch sử ngoại giao của hai nước Việt Nam và Triều Tiên rất đáng được trân trọng.

Lý Xuân Chung (2015) trong bài viết *Về 9 bài thơ của Nguyễn Đề xướng họa với sứ thần Joseon (Triều Tiên)* đã giới thiệu 9 bài thơ của Nguyễn Đề xướng họa với sứ thần Triều Tiên. Qua 9 bài thơ tặng đáp của Nguyễn Đề và hai vị phó sứ Triều Tiên, có thể thấy, tuy không có thời gian gần gũi nhau nhiều nhưng qua thư tịch chữ Hán, nhất là qua trực tiếp gặp gỡ trao đổi, tâm tình với nhau bằng bút đàm, họ đã có được những hiểu biết đáng kể về đất nước, con người, văn hiến của hai dân tộc.

Bài viết *Hoan Nam sứ giả Nguyễn Đề*

xương họa cùng sứ thần Triều Tiên của Phạm Quang Ái (2017) tiếp tục giới thiệu 9 bài thơ xương họa của Nguyễn Đề trong hai lần được triều đình Tây Sơn cử đi sứ sang nhà Thanh (1789 và 1795) khi sự tiếp xúc với hai sứ thần Triều Tiên là Lý Nguyên Hanh và Từ Hữu Phòng. Tác giả cho rằng, chùm thơ tặng đáp giữa Hoan Nam sứ giả Nguyễn Đề và hai vị phó sứ Triều Tiên trong chuyến cùng đi sứ tại Trung Hoa là một sự kiện văn học bang giao quan trọng giữa hai dân tộc. Qua những bài thơ dù có phần khách khí nhưng sứ thần hai nước đã gắn kết với nhau trong những mối tương cảm có tính lịch sử, khơi dậy niềm tự hào, tự tôn dân tộc trong thế vừa tương đồng vừa đối kháng với Trung Hoa.

Trên cơ sở những thành tựu nghiên cứu trong nhiều năm, năm 2019, nhóm tác giả Trịnh Khắc Mạnh, Nguyễn Đức Toàn giới thiệu và biên dịch cuốn sách *Thơ văn xương họa giữa các sứ thần Việt Nam - Triều Tiên*. Cuốn sách giới thiệu 126 bài thơ và 17 bài văn của 16 lần gặp gỡ của sứ thần Việt Nam và Triều Tiên trên đất Trung Hoa. Trong đó, sứ thần Việt Nam có 72 bài thơ và 2 bài văn, sứ thần Triều Tiên có 54 bài thơ và 15 bài văn. Đây là cuốn sách sưu tầm và tập hợp đầy đủ nhất về thơ văn xương họa giữa sứ thần Việt Nam và Triều Tiên cho đến thời điểm hiện tại.

Những bài thơ văn xương họa được các nhà nghiên cứu giới thiệu là

những tư liệu có giá trị, góp phần nghiên cứu lịch sử quan hệ ngoại giao Việt Nam và Triều Tiên thời trung đại thông qua giao lưu giữa các sứ thần hai nước. Những tư liệu này chứng tỏ sự giao lưu sôi nổi về văn hóa giữa sứ thần hai nước khi có cơ hội hội ngộ trên đất Trung Hoa.

3. THAY LỜI KẾT

Có thể thấy rằng, những nghiên cứu về mối quan hệ lịch sử, văn hóa giữa Việt Nam và Triều Tiên dù đã được chú trọng nhưng số lượng công trình vẫn còn rất ít. Ngoài những nghiên cứu trực tiếp về mối quan hệ giao lưu văn hóa giữa Việt Nam và Triều Tiên trong lịch sử, chúng tôi cho rằng, những nghiên cứu để chỉ ra những điểm tương đồng, gặp gỡ về văn hóa, về lịch sử của Việt Nam và Triều Tiên cũng cần được quan tâm hơn. Kết quả của những nghiên cứu này sẽ góp phần khẳng định sự gần gũi, tương thông về mặt lịch sử và văn hóa của hai quốc gia, đồng thời cũng đặt tiền đề cho những hợp tác sâu rộng của Việt Nam và Hàn Quốc trên nhiều lĩnh vực.

Mặc dù những nghiên cứu về giao lưu văn hóa giữa Việt Nam và Triều Tiên trong lịch sử mới chỉ đạt được một số thành tựu nhất định, nhưng những kết quả bước đầu này là tiền đề quan trọng cho những nghiên cứu sâu hơn về giao lưu văn hóa cũng như mối quan hệ văn hóa giữa Việt Nam và Triều Tiên trong lịch sử. □

CHÚ THÍCH

(*) Bài viết là kết quả của đề tài cấp Bộ Giáo dục và Đào tạo, mã số B2021-SPH-02.

Bài viết sử dụng tên gọi thống nhất là Triều Tiên – vương triều tồn tại từ năm 1392 đến năm 1897, là giai đoạn mà các công trình nghiên cứu đề cập đến chủ yếu. Tuy nhiên, khi trích dẫn tên công trình nghiên cứu, tác giả giữ nguyên tên công trình, vì vậy, một số chỗ trong bài viết xuất hiện từ Hàn Quốc thì cũng được hiểu là chỉ giai đoạn tồn tại của vương triều Triều Tiên.

(1) Số liệu thống kê tính đến năm 2020.

(2) Chín cuộc gặp gỡ đó là: 1. Phùng Khắc Khoan - Lý Chi Phong; 2. Nguyễn Công Hãng - Du Tập Nhất, Lý Thế Cẩn; 3. Nguyễn Tông Quai - Sứ bộ Triều Tiên; 4. Lê Quý Đôn - Hồng Khải Hy, Triệu Vinh Tiến, Lý Huy Trung; 5. Hồ Sĩ Đống - Sứ bộ Triều Tiên; 6. Phan Huy Ích - Sứ bộ Triều Tiên; 7. Nguyễn Đề - Sứ bộ Triều Tiên; 8. Nguyễn Tư Giản - Nam Đình Thuận, Triệu Bình Cao; 9. Nguyễn Thượng Hiền - Kim bí thư.

(3) So với thống kê của tác giả Nguyễn Minh Tường, tác giả Lý Xuân Chung bổ sung thêm 5 lần gặp gỡ giữa sứ thần Việt Nam và Trung Quốc trước năm 1533 (Lý Xuân Chung, 2009: 42-43).

TÀI LIỆU TRÍCH DẪN

1. Bùi Duy Tân. 1995. “Tứ hải giai huynh đệ: Những cuộc tao ngộ sứ giả - nhà thơ Việt - Triều Tiên trên đất nước Trung Hoa thời trung đại”. *Tạp chí Văn học*, số 10.
2. Bùi Duy Tân. 1999. “Lý Túy Quang - Phùng Khắc Khoan: quan hệ sứ giả - nhà thơ - mở đầu tình hữu nghị Hàn - Việt”. In trong *Khảo và luận một số tác gia - tác phẩm văn học trung đại Việt Nam*. Hà Nội: Nxb. Giáo dục.
3. Cao Thị Hải Bắc (chủ biên). 2020. *Tổng mục nghiên cứu Hàn Quốc học tại Việt Nam giai đoạn 2015-2020*. Hà Nội: Nxb. Khoa học Xã hội.
4. Cho Jae Hyun. 1995. “Quan hệ Hàn - Việt thời trung cận đại”. *Tạp chí Văn học*, số 10.
5. Cho Jae Hyun. 1997. “Quan hệ Hàn Quốc - Việt Nam quá khứ, hiện tại và tương lai”. In trong *Người Việt Nam ở Triều Tiên và mối giao lưu văn hóa Việt - Triều trong lịch sử*. Hội Khoa học Lịch sử Việt Nam.
6. Lý Xuân Chung. 2009. *Nghiên cứu, đánh giá thơ văn xướng họa của các sứ thần hai nước Việt Nam - Hàn Quốc*. Luận án tiến sĩ Viện Nghiên cứu Hán Nôm.
7. Lý Xuân Chung. 2015. “Về 9 bài thơ của Nguyễn Đề xướng họa với sứ thần Joseon (Triều Tiên)”. *Tạp chí Nghiên cứu Đông Bắc Á*, số 10.
8. Nguyễn Minh Tuấn. 1999. “Thêm bốn bài thơ xướng họa giữa Lê Quý Đôn và sứ thần Triều Tiên”. *Tạp chí Hán Nôm*, số 4.
9. Nguyễn Minh Tường. 2009. “Cuộc tiếp xúc giữa sứ thần Đại Việt Lê Quý Đôn và sứ thần Hàn Quốc Hồng Khải Hy, Triệu Vinh Tiến, Lý Huy Trung tại Bắc Kinh năm 1760”. *Tạp chí Hán Nôm*, số 1.
10. Nguyễn Minh Tường. 2007. “Một số cuộc tiếp xúc giữa sứ thần Việt Nam và sứ thần Hàn Quốc thời trung đại”. *Tạp chí Nghiên cứu Đông Bắc Á*, số 6.

11. Nguyễn Thị Thắm. 2015. *Tổng thư mục nghiên cứu Hàn Quốc tại Việt Nam*. Hà Nội: Nxb. Giáo dục.
12. Nguyễn Tuấn Thịnh, Nguyễn Kim Sơn. 1999. “Về cuộc gặp gỡ giữa Lê Quý Đôn – sứ thần Việt Nam với các sứ thần Triều Tiên năm 1761”, trong *Khảo và luận một số tác gia - tác phẩm văn học trung đại Việt Nam*. Hà Nội: Nxb. Giáo dục.
13. Nhiều tác giả. 1997. *Người Việt Nam ở Triều Tiên và mối giao lưu văn hóa Việt - Triều trong lịch sử*. Hội Khoa học Lịch sử Việt Nam.
14. Phạm Quang Ái. 2017. “Hoan Nam sứ giả Nguyễn Đề xướng họa cùng sứ thần Triều Tiên”. *Tạp chí Nghiên cứu và Phát triển*, số 6.
15. Shimizu, Taro. 2001. “Cuộc gặp gỡ sứ thần của Việt Nam và Triều Tiên ở Trung Quốc trọng tâm là chuyện xảy ra trong thế kỷ XVIII”. *Tạp chí Hán Nôm*, số 3.
16. Trần Văn Giáp. 1969. *Một số tư liệu về việc giao lưu văn hóa giữa Việt Nam và Triều Tiên*. Hà Nội: Nxb. Khoa học Xã hội.
17. Trịnh Khắc Mạnh, Nguyễn Đức Toàn. 2019. *Thơ văn xướng họa giữa các sứ thần Việt Nam - Triều Tiên*. Hà Nội: Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội.